Hanukaisen vaikutukset Muonion paliskunnan poronhoitoon ja paliskunnan vaatimukset ympäristölupahakemukseen

Hannukaisen kaivoshanke sijoittuu Muonion paliskunnan alueelle, erityisesti poronhoitoa varten tarkoitetulla alueella (poronhoitolaki 848/1990, PHL 2§). Paliskunnan suurin sallittu eloporomäärä (siitosporot) on 6 000 ja poronomistajia on 120. Paliskunnan poronhoidon perusta ovat luonnonlaitumet ja porojen vapaa laiduntaminen (PHL 3 §). Yhteensä Hannukaisen kaivoksen vaikutusalueella laiduntaa enimmillään kesällä ja syksyllä noin 6000 – 7000 poroa kun lasketaan siitos- ja teurasporot.

Hannukaisen kaivos aiheuttaisi paliskunnalle ainakin seuraavia vaikutuksia: 1) porolaitumien suora, pysyvä menetys kaivosalueella ja epäsuora menetys kaivoksen ympäristössä, laidunten tilan muutos, 2) porojen laiduntamisen muutos (häiriön välttäminen, estevaikutus), 3) poronhoitotoiminnan estyminen ja vaikeutuminen (erotusaitapaikkojen ja muun infrastruktuurin menetykset, porojen kuljettaminen aitoihin jne.) 4) porotalouden kannattavuuden lasku (kustannusten nousu, porokarjan tuottavuuden lasku, poronlihan menekin lasku), 5) poronhoitokulttuurin muutos 6) turvallisuuden heikkeneminen (onnettomuudet liikenteessä ja kaivosalueella, niin porot kuin poronhoitajat) 7) Pohjaveden pinnan alenemisesta johtuva vuomien kuivuminen eli parhaiden (kosteimpien) kesälaitumien kuivuminen ja niiden kasvillisuuden muuttuminen 8) pölyn vaikutuksesta ravintokasvit kärsivät ja lumitilanne muuttuu. Lisäksi voi aiheutua 9) muita ennalta arvaamattomia vaikutuksia. Lisää vaikutuksista on liitteessä 1.

Erityisesti poronhoitoa varten tarkoitetulla alueella valtion maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle (PHL 2 §). Myös kaivoslaissa (621/2011) poronhoidolle aiheutuva huomattava haitta on tunnistettu ja säädetään, (38 §) että kaivoslupaa ei saa myöntää, jos luvan mukainen toiminta aiheuttaisi erityisellä poronhoitoalueella huomattavaa haittaa poronhoidolle. Poronhoitolain 53 § mukaan valtion viranomaisen on neuvoteltava paliskunnan kanssa suunnitellessaan toimintaa, jolla voi olla olennaista vaikutusta poronhoidon harjoittamiseen.

Vaatimukset

Kaivostoiminta aiheuttaisi Muonion paliskunnalle poronhoitolaissa tarkoitettua huomattavaa haittaa, eikä sille saa myöntää ympäristölupaa. Edellisen kaivostoimijan teettämä YVA ei ole riittävä. Hanke on myös muuttunut YVA:n jälkeen. Vaikutuksia poronhoitoon ei ole arvioitu riittävästi mm. pölyn ja pohjaveden aleneman aiheuttamien vaikutusten osalta eikä porotalouden kannattavuuden, poron laiduntamisen ja poronhoitotoiminnan muuttumisen ja poronhoitokulttuurivaikutusten osalta. Näin ollen hankkeen kokonaisvaikutukset poronhoidolle on arvioimatta. Ympäristölupaviranomainen ei ole neuvotellut paliskunnan kanssa poronhoitolain edellyttämällä tavalla.

Mikäli ympäristölupa kuitenkin myönnetään, ainakin seuraavat seikat tulee ottaa huomioon lupaharkinnassa:

1. Poroaitapaikkojen toiminnan turvaaminen

Kaivosalueella ja sen lähiympäristössä on porojen kesä-, syys- ja talviajan laitumia. Kaivospiirialueen välittömään läheisyyteen jää paliskunnan pääerotusaita, Lamumaa, jossa vuosittain käsitellään erotuksissa 4 000 poroa syksyn ja talven aikana. Alue on poronhoidon näkökulmasta erittäin arvokas. On epävarmaa, pystytäänkö poroja enää kuljettamaan aitaan kaivostoiminnan alettua. Myös Rautuvaarassa on erotusaitapaikka, jota käytetään kesämerkintään ja syyserotuksiin. Aitapaikka jää todennäköisesti pois käytöstä estevaikutusten ja häiriön vuoksi. Samoin Sainkankaan aita (ks. liite).

Toiminnan jatkuminen aitapaikoilla tulee turvata vähentämällä häiriötä ja estevaikutuksia. Toimijan tulee kompensoida tarvittavat uudet aitarakennelmat ja aiheutuva lisätyö.

2. Estevaikutuksen lieventäminen

Kaivos, hihnakuljetin ja rautatie muodostavat noin 30 km pitkän esteen, joka jakaa paliskunnan pituussunnassa kahtia. Kaivosalue on välttämättä aidattava. Hihnakuljetin aiheuttaa fyysisen esteen ja aiheuttaa poroja häiritsevää melua. Ratalain mukaan junarataa ei saa ylittää maastoajoneuvoilla muualta kuin siihen tarkoitetuista kohdista.

Poronhoitajien ja porojen on välttämättä päästävä kulkemaan paliskunnan alueella myös poikittaissuuntaisesti. Estevaikutuksia tulee vähentää rakentamalla siltoja ja luiskia sekä kaivamalla putkia ja hihnakuljetin maan alle tai nostamalla ilmaan ja koteloimalla melu mahdollisimman vähäiseksi. Näistä toimista on keskusteltu YVA:n, kaivospiirimenettelyn ja kaavoituksen aikana ja viranomaisten tulee varmistaa, että niitä toteutetaan. Myös poronhoitajien kulku teitä pitkin erotusaidoille tulee turvata.

3. Pölyämisen estäminen

Kaivostoiminnan sekä kuljetusten aiheuttama pöly vaikuttaa porojen ravintokasveihin aiheuttaen muutoksia laitumiin. Mikäli pöly sisältää raskasmetalleja, vaikuttaa se haitallisesti jäkälien kasvuun niin, että ne lopulta kuolevat (vrt. Venäjän Nikkelin vaikutukset ympäristöön, joka näkyy RKTL:n mallinnusten mukaan Itä-Inarin jäkäliköillä saakka). Muonion paliskunnan poronhoitajien kokemuksen mukaan Partekin kaivoksen aikana pölyn vaikutus näkyi kaivoksen ympärillä noin 10 km säteellä kasvillisuusmuutoksina (jäkälä hävisi) sekä lumen sulamisena niin, että alueella ei voinut ajaa kelkalla tiettyinä aikoina. Pölyäminen tulee estää lupamääräyksin.

4. Rautatien aitaaminen tai vahinkojen estäminen muuten

Rikasteen kuljettaminen junalla vientisatamaan tulee todennäköisesti merkittävästi lisäämään porojen liikennevahinkoja rautatiellä. Junaliikenteen vahingot korvataan VR:n kautta, mutta korvaus ei kata siitoseläinten tuoton menetystä (menee 3 vuotta ennen kuin tilalle jätetty vasa tuottaa vasoja), eikä liikennevahinkoarviomiesten kuluja.

Porovahinkoja junaradalla tulee vähentää aktiivisesti alueelle sopivin keinoin (esim. aitaaminen). Nämä tulee sopia yhteistyössä paliskunnan kanssa. Paliskunnan kulut tulee kompensoida myös muuten.

5. Vahinkojen estäminen

Vahinkoja tulee tapahtumaan myös kaivosalueella, sillä etenkin hirvasporot tyypillisesti hakeutuvat kesällä räkkäaikana avoimille, tuulisille paikoille räkkäsuojaan. Hirvaita on hukkunut kaivoksilla rikastushiekka-altaisiin. Eläimille vaaralliset alueet (esim. rikastushiekka-altaat, teollisuusalue, louhokset) tulee aidata, ja säännöllisesti varmistaa aidan kunto. Aitaan tarvitaan porojen kiinniottamisen mahdollistavia rakenteita ja siihen tulee suunnitella porttijärjestelmä, joka tehokkaasti estää porojen pääsyn alueelle. Aita tulee suunnitella suunnilleen kaivospiirin rajalle (toki ottaen maasto huomioon), mihin kaivoksen vaaralliset toiminnot päättyvät. Tarpeettomia alueita ei saa varata kaivostoiminnalle. Porojen poispaimentaminen tulee korvata. Kaivostoiminnan vuoksi kuolleet ja vahingoittuneet porot tulee korvata paliskunnalle esim. riistavahinkolain vahingonkorvausten mukaisesti.

6. Vaikutusten kompensoiminen ja seuranta

Kaivos aiheuttaa paliskunnalle vahinkoja, lisätöitä ja haittoja, jotka ulottuvat laajemmalle kuin pelkän kaivospiirin alueelle. Näitä ovat mm. laidunmenetykset, porojen laidunnuksen ja poronhoitotöiden muutokset sekä pölyn ja pohjaveden aleneman aiheuttamat vaikutukset (ks. liite 1). Kaivosyhtiön ja Muonion paliskunnan välille tulee neuvotella sopimus toiminnan aiheuttamien haittojen ja menetysten estämisestä, minimoimisesta ja kompensoimisesta koko kaivoksen toiminta-ajalle.

Kaivoksen vaikutuksia tulee seurata poronhoidon osalta. Myös seurannassa ilmenevät vaikutukset tulee kompensoida ja pyrkiä lieventämään. Seurantaohjelmassa tutkia myös ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia poronhoidon näkökulmasta, kuten pölyn, pohjaveden aleneman ja jätevesien vaikutusta poron ravintokasveihin ja juomaveteen (raskasmetallit ym. haitalliset aineet).

Kihlangissa 28.1.2019

Muonion paliskunta

Seppo Kutuniva
Poroisäntä

Liite 1. Hannukaisen kaivoksen vaikutukset Muonion Paliskunnan poronhoitoon

Hannukaisen kaivoksen vaikutukset Muonion Paliskunnan poronhoitoon

Mahdollisen kaivoksen ja kaivokseen liittyvien rakennelmien ja infran vaikutukset koskevat ensisijaisesti kolmea Muonion paliskunnan erotusaitaa: Rautuvaaran, Sainkankaan ja Lamumaan erotusaitoja. Lisäksi vaikutuspiirissä on paliskunnan laidunkiertoaita ja kämpät erotusaitapaikoilla.

Hannukaisen kaivoksen vaikutusalueella laiduntaa noin 6000 – 7000 poroa. Siitosporoja on noin 4000 – 4500 ja teurasporoja noin 1500 -2000.

Vaikutukset poronhoitoon

Estevaikutus

Kaivosaidan, rautatienaidan, hihnakuljettimien ja muiden rakennelmien sekä infran estevaikutus porojen luontaiseen liikkumiseen. Porot seisovat aitoja vasten, mikä alentaa porojen syyskuntoa.

- Vasaprosentti laskee
  - Porot eivät tule tiineeksi syksyllä.
  - Keskenmenot talvella/keväällä.
- Alentaa teuraspainoja (→ poronhoitajan saama teurastulo laskee)
- Talven yli selviytyminen vaikeutuu. Talvelliset porokuolemat lisääntyvät
- Ruokinnan tarve kasvaa (Työ, kustannukset kasvavat)
- Poronhoitotyöt vaikeutuvat. (Työ, kustannukset kasvavat)
- Porojen vaeltaminen paliskunnan muihin osiin ja naapuripaliskuntaan lisääntyy
  - Autokuljetukset eli porojen takaisin hakeminen lisääntyvät
  - Porotyöt lisääntyvät
  - Porojen vaeltaminen palkisen sisällä lisääntyy → vaikutus laitumiin ja käsittelyyn
  - Porojen vaeltaminen palkisen rajojen ulkopuolelle → hoitomaksut naapuripaliskunnille lisääntyvät
  - EU:n suojapäätös CWD:n vuoksi: poroja ei saa tuoda takaisin Ruotsista muuta kuin teurastettavaksi → siitoseläinten pysyvä menetys teuraan hinnalla

Laidunalueen menetys

Kaivoksen alueelle jää laidunmaita, jotka poistuvat *lopullisesti* poronhoidon käytöstä. Pölyn, melun ja liikenteen vaikutuksesta laitumia ei voida käyttää täysipainoisesti.

- Porot eivät saavuta optimikuntoa syksyllä
  - Alentaa teuraspainoja
  - Talvikuolleisuus lisääntyy

        - Ruokinnan tarve lisääntyy
        - Alentaa vasaprosenttia eli vasojen määrää. Esim. Rovajärven ampuma-alueen poroilla tämä oli 5% pienempi paliskunnan muihin osiin verrattuna (stressi ja huonompi laidun).
    - Laiduntaminen muilla alueilla lisääntyy
        - Laidunpaine kasvaa -> laitumet kuluvat
        - Ruokinnan tarve lisääntyy (työ, kulut)
    - Porot hakeutuvat uusille alueille (muilla kaivoksilla porot olleet jopa noin 15 kilometrin päässä kaivoksesta, ks. selvitys lopussa).
        - Epäsuora laidunten menetys huomattava, kuva 1.
        - Porotyö lisääntyy ja vaikeutuu (kustannus)
        - Autokuljetukset lisääntyvät (kustannus)
    - Vaikutukset pitkälti samanlaiset kuin estevaikutuksen kohdalla

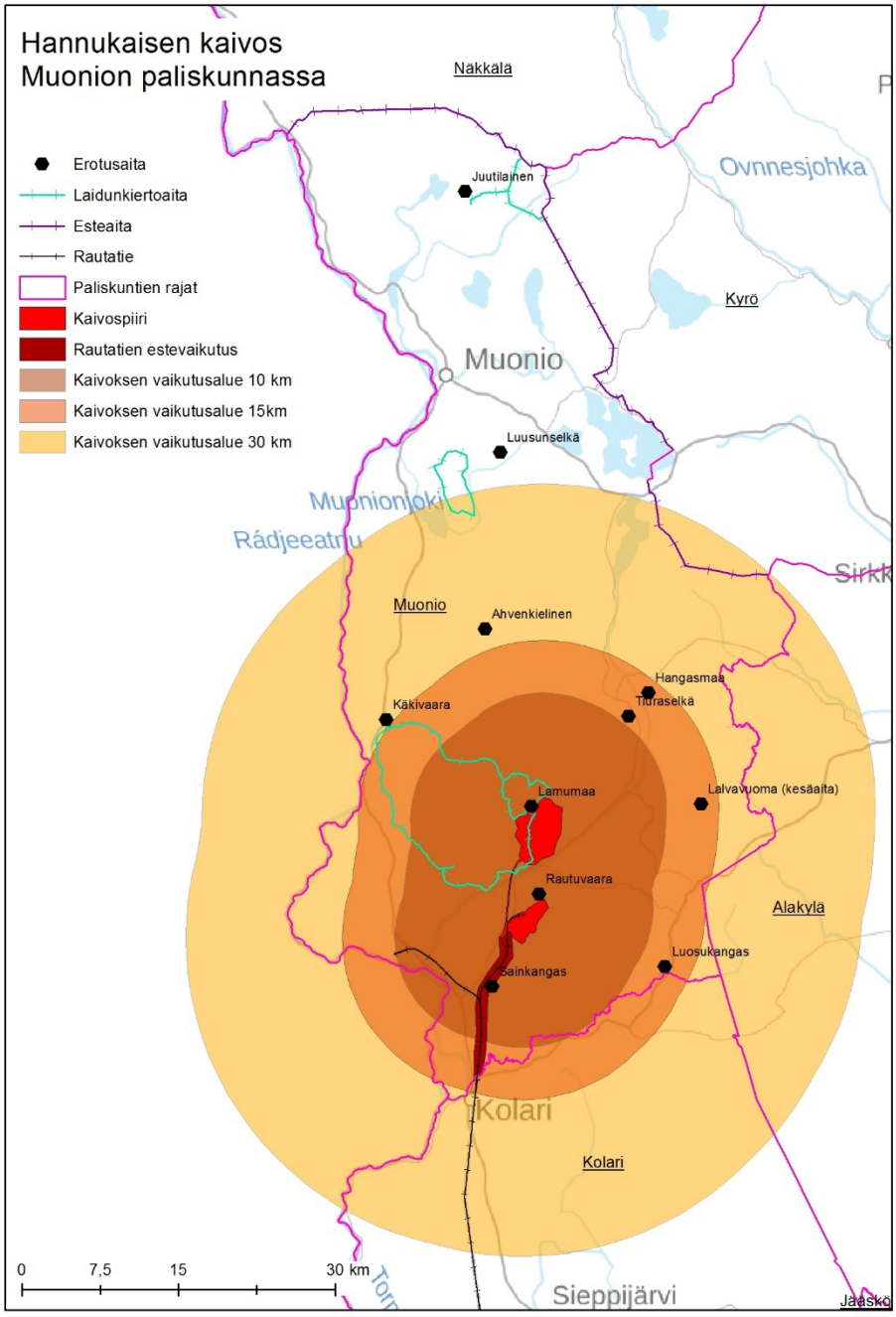

Kuva 1. Hannukaisen kaivoksen vaikutusalue Muonion paliskunnassa. Jo 10 kilometrin välttämisvyöhyke tarkoittaisi sitä, että porot ovat naapuripaliskunnissa ja Ruotsissa.

Pöly- ja meluvaikutus

Kaivoksen pöly ja melu vaikuttavat ympäröiviin alueisiin, poronhoitoon ja porojen käyttäytymiseen. Porot välttelevät melua sekä pölyn saastuttamia laitumia. Välttelyalueen säde voi olla jopa yli 10 km (kuva 1). Ympäristöön laskeutuva pöly voi vaikuttaa poron ravintokasveihin (kasvu hidastuu ja osa voi jopa hävitä) ja poronlihan laatuun. Sisältääkö pöly myrkkyjä, raskasmetalleja, poroille haitallisia aineita? Esimerkiksi Kittilän Suurikuusikon kaivoksen ympäristöstä on havaittu kohonneita arseenipitoisuuksia jopa 10 km päässä kaivoksesta. Arseeni on porolle haitallista ja ihmiselle syöpäriski. Kaivosyhtiö ei ole myöntänyt

arseenin olevan peräisin heidän toiminnastaan. Poromiehet ovat muutenkin havainneet kaivokselta tulevaa pölyä noin 10 kilometrin päässä lähteestä, sekä Kittilässä että Kevitsassa. Vaikutuksia:

- Porojen sairastuminen
- Poronlihan laatu heikkenee
- Poronlihan imago laskee (Poronliha mielletään puhtaan Lapin luonnontuotteeksi ja terveelliseksi raaka-aineeksi.)
- Porot välttelevät pölyn ja melun vaikutusaluetta
- Pöly tuhoaa ravintokasveja (luppo, jäkälät)
    - Ruokinta lisääntyy

Pohjaveden alenema

Jokivuoma, Pakavuoma sekä Puukkovuoma ovat kaikki merkittäviä kesälaidunalueita Muonion paliskunnalle. Nämä sijaitsevat kaivoksen välittömässä läheisyydessä (kuva 2). Myös pienempiä jänkiä on lähialueella. Pohjaveden alentuminen todennäköisesti vaikuttaa näihin alueisiin kielteisesti, jolloin alueiden laidunarvo pienentyy. Kosteilla, rehevillä soilla viihtyvät monet porojen tärkeimmät kesälaidunkasvit, kuten raate, järvikorte, ja kurjenjalka. Pohjaveden pinnan alentuminen vaikuttaa etenkin näitä kosteita kasvupaikkoja vaativiin ravintokasveihin. Niillä poro kuntoutuu talven jälkeen ja kasvattaa uutta sukupolvea, eli poromiehen pääomaa (siitoseläimet) ja sen tuottoa (teurasvasoja).

Kun porojen ravintokasvit kuihtuvat näiltä vuomilta vaikutukset ovat:

- porojen teuraspainot laskevat
- porojen yleiskunto heikentyy
- tiineyksien määrä, eli syntyvien vasojen määrä vähenee
- ruokinnan tarve kasvaa ja porojen selviytyminen talvella vaikeutuu.
- Kaikki tämä vaikuttaa Muonion paliskunnan osakkaiden tilipussiin.

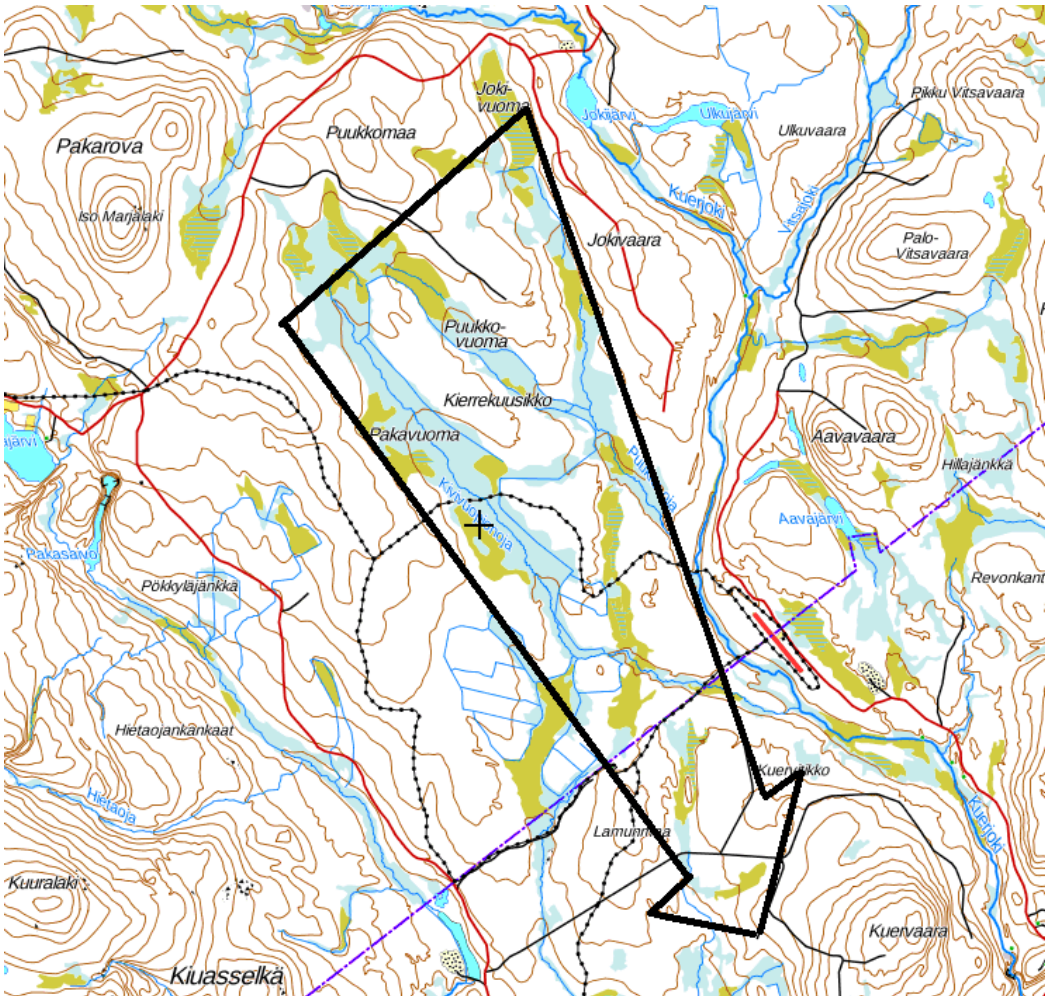

Kuva 2. Pohjavesivaikutuksen alaiset vuomat: Puukkovuoma, Jokivuoma ja Pakavuoma.

Raide- ja kumipyöräliikenteen kasvu

Kaivoksen vaikutuksesta liikennemäärät kasvavat. Etenkin raskas liikenne lisääntyy. Raskaan liikenteen osuus porovahingoista on kaksinkertainen verrattuna henkilöautoliikenteeseen. Tällä hetkellä Muonion paliskunnan alueella ei ole junaliikennettä.

- Porojen liikennevahingot kasvavat
  - Vahinkokorvaus ei korvaa siitosporon täyttä arvoa
  - Työmäärä kasvaa
  - Junavahinkoarviomiesten raatojen etsimisen, -toteamisen ja -hävittämisen kuluja ei korvata toisin kuin maantieliikenteessä. (kustannus jää paliskunnalle)
  - Junavahingoissa poroja menee tyypillisesti niin palasiksi, ettei raatoa voida aina tunnistaa omistajalleen, jolloin korvaus menee paliskunnalle eikä vahingonkärsijälle.

        - Junavahingoissa tyypillisesti kuolee paljon kerralla poroja, jos ne hakevat räkkäsuojaa tai kulkevat rataa pitkin tokkana syvän lumen aikana: voi mennä paljonkin saman poromiehen poroja mikä vaikuttaa suuresti yksittäisen perheen talouteen.
    - Osa poroista vammautuu liikennevahingoissa ja kuolee metsään. (Ei löydy -> ei korvausta)
    - Liikenne vaikeuttaa poronhoitotöitä
        - Teiden ja radan ylitykset poroja kuljettaessa
        - Junaradan ylitse ei saa lain mukaan kulkea kuin tasoristeyksistä: rata on este, jota ei voida ylittää esim. tokan kanssa. Myös muuten maastoliikenteessä tulee ylimääräisä kilometrejä, kun haetaan ylityskohtaa.

Muut vaikutukset

- Ylläksen alue on erittäin tärkeä poronlihan suoramyynnin kanava. Matkailun ja turismin taantuminen laskee poronlihan kysyntää ja hintaa.
    - Myös imagon huononeminen voi laskea kysyntää matkailijoiden keskuudessa
- Porojen poistaminen aidatulta kaivosalueelta.
    - Ylimääräinen työ ja kustannukset
- Porojen onnettomuudet kaivosalueella (työkoneet, lietealtaat ja louhikot)
- Mahdollinen laidun- ja erotusaitojen siirtäminen ja uudelleenrakentaminen
    - Suuri työ ja suuret kustannukset
    - Uutta paikkaa ei löydä välttämättä muuten kuin kokeilemalla: porotöiden vaikeutuminen ja lisääntyminen paliskunnassa vuosikausiksi.
- Ennalta arvaamattomat vaikutukset, joiden laajuutta ja vaikutusta poronhoitoon on ennalta mahdoton ennustaa.
    - Esim. miten vaikuttaa ilmapiiriin paliskunnan sisällä? Jääkö nuoria enää alalle, jos toiminta vaikeutuu kovasti?
    - Jos paliskunnan poromäärää joudutaan vähentämään laidunten vähenemisen myötä, merkitsee se elinkeinon menetyksiä etenkin niille poronhoitajille, jotka ovat lähellä tukikelpoista eloporomäärää (80 poroa)
- Osa vaikutuksista jää pysyvästi poronhoidon haitaksi kaivostoiminnan lakattua, laidunmenetys on lopullinen kaivostoimintojen alueen osalta.

Esimerkkejä kaivostoiminnan vaikutuksista paliskuntien porojen liikkumiseen

Paliskuntain yhdistys, Marja Anttonen

Porojen laidunnuksen muutos Kittilän kaivoksen lähialueella (Kuva: kaivoksen laajenemisen YVA-selostus 2016).

Porot kulkivat ennen kaivoksen perustamista kaivosalueen kautta, kun ne lähtivät Kiistalan kylästä keväällä ja palasivat sinne talvella. Nyt kaivosta ympäröi alue, jota porot eivät enää käytä tai käyttö on vähäistä. Kaivos vaikuttaa porojen laiduntamiseen siten, että noin 5 kilometrin säteellä kaivoksesta porot välttävät aluetta ja noin 5-10 kilometrin säteellä käyttävät aluetta normaalia vähemmän. Vasta noin 10 kilometrin päässä kaivokselta metsässä laiduntavat porot käyttävät aluetta normaalisti. Lähtiessään kesälaitumille Kiistalasta kotiporot kiertävät kaivosalueen kilometrien päästä idästä. Talveksi poroja joudutaan nykyään tuomaan autolla lisäruokinnan piiriin Kiistalan kylälle eri puolilta paliskuntaa. Porot eivät tule itse kotiin, kuten ennen.

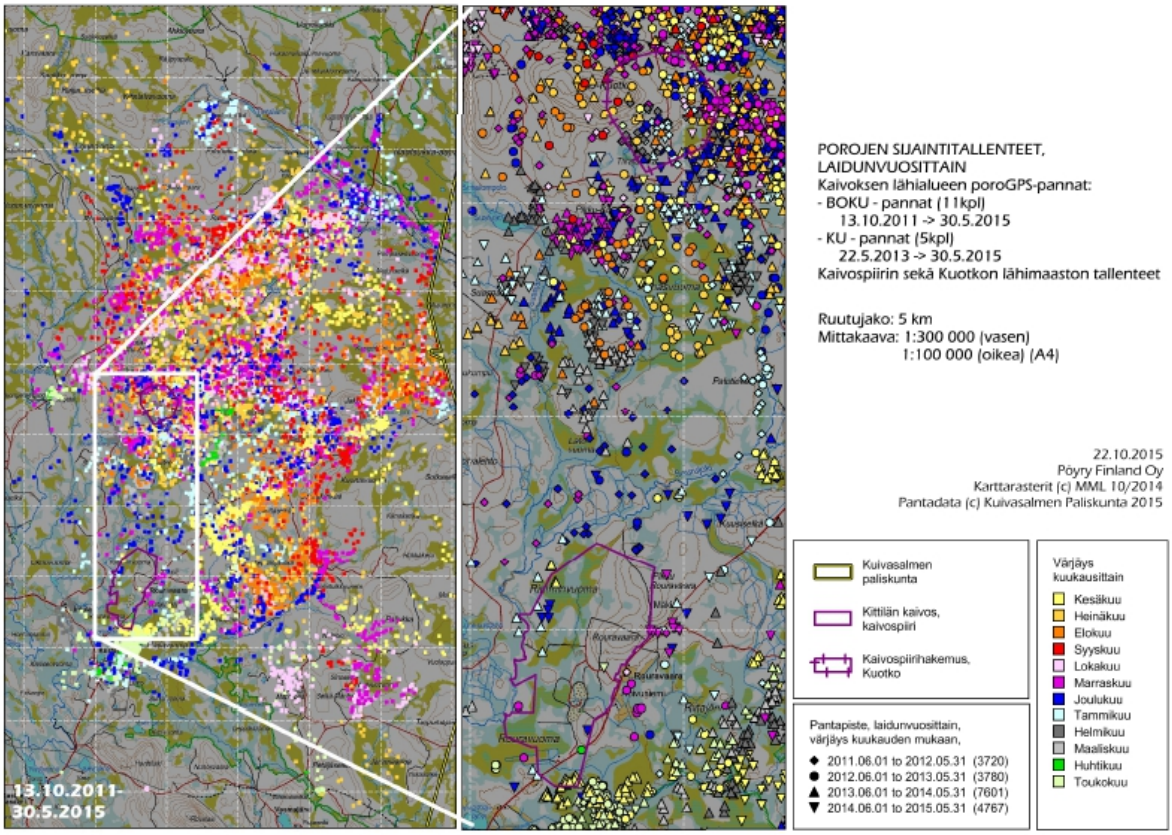

Kuva 1. Porojen GPS-paikannukset Kittilän kaivoksen ympäristössä.

Kevitsan kaivoksen vaikutus Oraniemen paliskunnan porojen kesälaitumien käyttöön

Porot laidunsivat ennen kaivoksen avaamista räkkäaikana ja kesälaitumilla Kevitsan ympäristössä sijaitsevilla aapasoilla. Alueella on hyvät ja ravinteikkaat kesälaitumet. Kaivoksen pohjoispuolelle sijoittuvaa erotusaitaa käytettiin aiemmin suurten tokkien kesämerkinnässä ja talvierotuksissa. Kaivostoiminnan aikana kesäporot laidunsivat yli 14 km päässä kaivokselta (kuva 1. GPS-pantaporojen tilanne 11.6.2016). Aitaa ei ole käytetty porojen kesämerkintään vuoden 2011 jälkeen. Alueen porojen merkitseminen tehdään pääosin paliskunnan itä- ja pohjoisosissa, kaukana kaivoksesta.

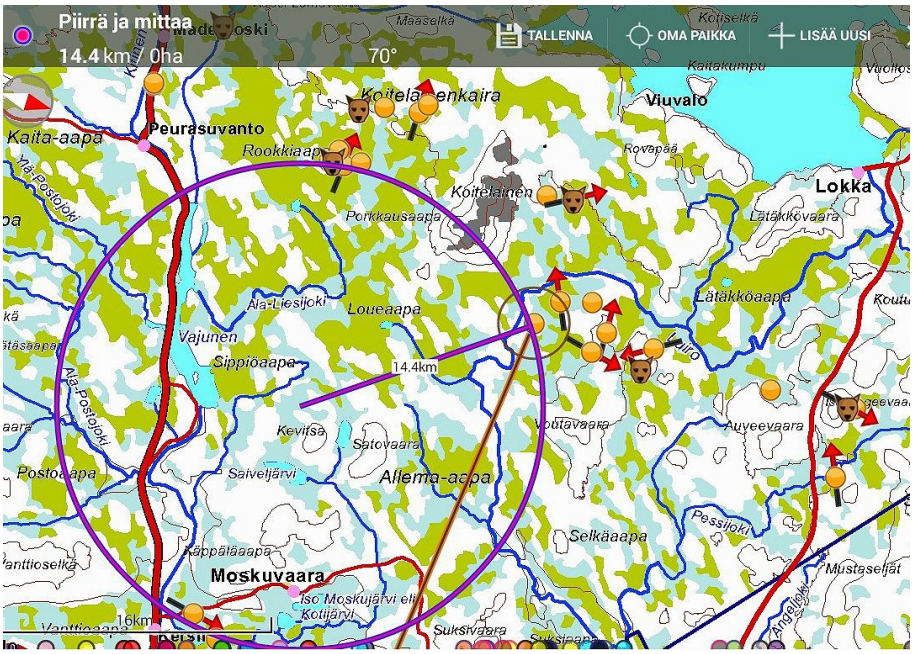

Kuva 2. Porojen laidunnus Kevitsan kaivoksen ympäristössä kesäkuussa 2016 GPS-pantojen perusteella.

Pahtavaaran kaivoksen vaikutus paliskunnan pääerotusaidan käyttöön

Sattasniemen paliskunnan pääerotuspaikka oli ennen kaivoksen perustamista laidunkiertoaidan varressa, Sattasvaarassa. Erotusaidan välittömään läheisyyteen rakennettiin Pahtavaaran kultakaivos. Porojen laidunten käyttö muuttui niin, että nykyisin pääosa poroista käsitellään saman laidunkiertoaidan varressa paliskunnan länsireunan erotusaidoissa.